

Semester

– en viktig välfärdsfråga
för vuxna och deras barn

LO/Löne- och välfärdsenheten – juni 2004
Sven Nelander/Ingela Goding

Sammanfattning

Människor anser att semester är viktig för välfärd och välbefinnande. LO har under ganska många år studerat semestervanorna och särskilt granskat hur vanligt det är bland olika grupper av anställda att man varken har tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa under det senaste året.

Resultaten för år 2003, som just har blivit klara, visar att drygt *var fjärde LO-medlem* – 26 procent – *varken har tillgång till fritidshus eller gjort någon semesterresa under föregående år.*

Av *hela gruppen anställda* är det drygt var sjätte, 18 procent, som är i den här situationen. I absoluta tal motsvarar det *nästan 700 000 anställda*, varav den helt övervägande delen har ett LO-yrke. Antalet personer som lever i dessa familjer är självfallet ännu fler.

Underlaget är, liksom tidigare, frågor som ställts till ett slumpmässigt urval i besöksintervjuer av Statistiska centralbyråns (SCBs) väl utbildade och mycket erfarna intervjuare.

Av siffrorna framgår att *allra sämst till* bland olika typer av hushåll ligger ensamstående med barn, vilket inte är överraskande med tanke på att det är den grupp som enligt inkomststatistiken har den allra lägsta ekonomiska standarden.

Oavsett hushållstyp är det *stora klass- och yrkesmässiga skillnader*. Ett exempel: Bland gifta/samboende med barn är andelen som varken har tillgång till fritidshus eller har gjort semesterresa under de senaste tolv månaderna 26 procent bland LO-medlemmar, 12 procent bland TCO-medlemmar och 9 procent för SACO-medlemmar.

Möjligheterna till en varierad semester för vuxna och deras barn är således mycket olika - och beror i hög grad på yrke och samhällsgrupp. Semestern är överhuvudtaget en mycket tydlig "klassmarkör".

Uppskattningsvis finns det omkring 400 000 barn i åldrarna under arton år i de löntagarhushåll som varken har tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa under de senaste tolv månaderna.

Det här är också *viktiga aspekter på barns och ungdomars uppväxtvillkor*. Snart börjar semestrarna - och människor ser fram mot en sommar med mycket sol, bad och skön avkoppling. Barnen kan så småningom berätta i skolan om allt de varit med om. Men så idylliskt är det alltså inte för alla.

Jämförelser med tidigare undersökningar visar att det har skett stora förändringar. Under 1980-talet förändrades andelen LO-medlemmar som varken har tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa under de senaste tolv månaderna förhållandevis lite. År 1980 var siffran 25 procent och 1990 uppgick den till 22

procent. Under perioden 1990-97 försämrades dock situationen kraftigt – andelen som varken har tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa ökade från 22 till 31 procent – således med så mycket som 9 procentenheter. Under denna period skedde en dramatisk försämring på arbetsmarknaden, inkomststandarden minskade för flertalet hushåll och de ekonomiska problemen ökade för många. Det fanns stora grupper av hushåll som klämdes hårt av de försämringar som skedde. Kostnaden för semester var en av de utgifter som man fick dra in på.

Men därefter bröts den negativa utvecklingen brutits och vändes till en klar förbättring. Andelen LO-medlemmar som varken har tillgång till fritidshus eller gjort någon semesterresa under föregående år minskade *mellan 1997 och 2002* från 31 till 24 procent. Denna kraftiga förbättring får ses mot bakgrund mot att hushållens disponibla inkomster ökade kraftigt under denna period och att utvecklingen på arbetsmarknaden varit mycket positiv.

Under det *allra senaste året*, mellan 2002 och 2003, har däremot andelen som varken har tillgång till fritidshus eller gjort någon semesterresa *inte* minskat ytterligare utan resultaten pekar snarast på att det har skett en viss ökning. Av betydelse kan ha varit att situationen på arbetsmarknaden då försämrades något. Utvecklingen av hushållens inkomster var inte heller lika gynnsam som under åren dessförinnan.

Vi har alltså följt utvecklingen fram till och med 2003. Under 2004 beräknas hushållens inkomster öka betydligt mer än 2003, och de lägre räntorna stimulerar hushållens konsumtion. Å andra sidan har arbetsmarknaden hittills försvagats något. Men det finns flera tecken på att konjunkturen håller på att vända uppåt. Sammantaget blir förändringarna mellan 2003 och 2004 svårbedömda vad gäller semesterresor och fritidshus. Erfarenheterna visar att stor betydelse är hur hushållen ser på framtiden beträffande den egna ekonomin och samhällsekonomin i stort. Viktigt är tryggheten i inkomstsituationen – otrygga anställningar påverkar människors möjligheter att planera tillvaron och fatta beslut som innebär större utgifter.

Att kunna *påverka semesterns förläggning* är en annan viktig fråga. Nästan fyra av tio anställda saknar den möjligheten. Lågavlönade har mindre möjligheter att bestämma sin semesterförläggning än högavlönade, och kvinnor har mindre möjligheter än män. Friheten i denna fråga har ökat över tiden, och det gäller bland både arbetare och tjänstemän.

En översiktlig beskrivning av situationen

Grunden för rapporten är *besöksintervjuer* som Statistiska centralbyrån (SCB) gjort med ett slumpmässigt urval av den vuxna befolkningen inom ramen för undersökningarna av levnadsförhållandena. Där tillfrågas de intervjuade om de har *tillgång till fritidshus* och om de har *gjort någon semesterresa som varat minst en vecka under de senaste tolv månaderna*. Semesterresan kan ha gjorts i Sverige eller utomlands. Intervjuerna där de olika frågorna ställs är fördelade under hela året och genomförs av SCBs väl utbildade och mycket erfarna intervjuare.

Av svaren från 2003 års undersökning, som just är klara, framgår att 48 procent av LO-medlemmarna har tillgång till fritidshus. Motsvarande siffror för TCO är 64 procent och för SACO 70 procent.

Siffrorna visar vidare att 60 procent av LO-medlemmarna har gjort semesterresa under de senaste tolv månaderna. Siffrorna för TCO är 75 procent och för SACO 82 procent.

Att ett hushåll inte har tillgång till fritidshus kan i vissa fall bero på att man istället satsar på att göra resor på semestern, kanske till olika resmål. Att man å andra sidan inte har gjort någon semesterresa kan på motsvarande sätt bero på att man har ett fritidshus och därför inte behöver eller inte har råd att åka på semester. Genom att *kombinera* svaren på de båda frågorna om fritidshus och semester kan vi emellertid närmare belysa den här frågan.

Vi sammanfattar i tablan nedan. Det framgår där att *drygt var fjärde medlem i LO - 26 procent – varken har tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa under de senaste tolv månaderna*. Motsvarande siffror för TCO är 12 procent och för SACO 8 procent.

Av *samtliga anställda* är det drygt var sjunde – 18 procent – som är i den här situationen. I absoluta tal motsvarar detta nästan 700 000 anställda. Den helt övervägande delen av denna grupp är anställda med LO-yrke. Antalet personer som lever i dessa familjer är självfallet många fler.

Tillgång till fritidshus och gjorda semesterresor.

	LO	TCO	SACO	Samtliga anställda
Har tillgång till fritidshus, har gjort semesterresa	34	51	60	44
Har tillgång till fritidshus, har ej gjort semesterresa	14	13	10	13
Har ej tillgång till fritidshus, har gjort semesterresa	26	24	22	25
Har ej tillgång till fritidshus, har ej gjort semesterresa	26	12	8	18
<i>Samtliga</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Att de klassmässiga olikheterna vad gäller semester är mycket stora blir också tydligt när man studerar *olika grupperns konsumtion av varor och tjänster*. En sådan analys görs i

den nyligen utkomna LO-rapporten "Inkomster och förmögenheter" (finns på LOs hemsida www.lo.se) . *Knappast något annat i den privata konsumtionen är så klassuppdelat som just utgifterna för fritidshus och resor under fritiden.* Man kan också uttrycka det så att *vad man gör under semestern är en av de allra tydligaste markörerna av klasstillhörighet.*

Vilka grupper det är som främst drabbas

Det finns stora skillnader mellan olika grupper - som har samband med yrke, inkomst och försörjningsbörda. Andelen som varken har tillgång till fritidshus eller har gjort semesterresa är allra högst bland *ensamstående med barn*. Nästan var tredje ensamstående LO-kvinna med barn har varken tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa under de senaste tolv månaderna.

Att ensamstående med barn ligger allra sämst till är inte överraskande. LOs bearbetningar av inkomststatistiken visar att just denna grupp har den sämsta ekonomiska standarden och därmed också de största svårigheterna att klara de utgifter som är förenade med semesterresor och boende i fritidshus.

Oavsett hushållstyp är det också *stora klass- och yrkesmässiga skillnader*. Som exempel kan man se på *gifta/samboende med barn*. Andelen som varken har tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa är bland dessa 26 procent för LO, 12 procent för TCO och 9 procent för SACO.

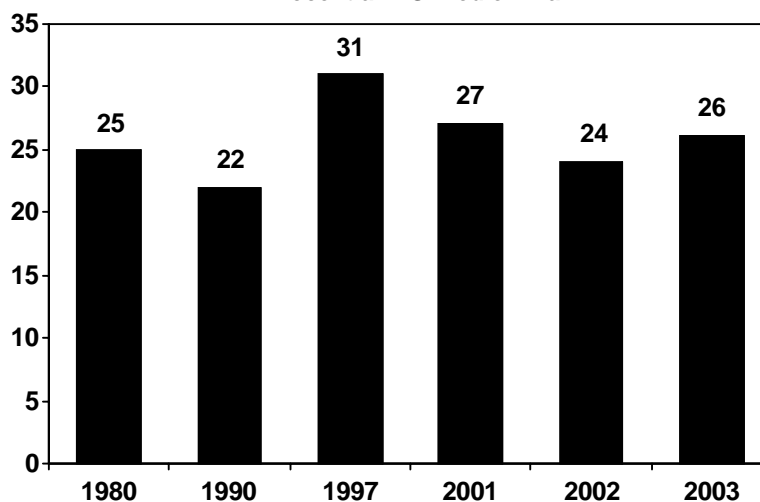
Av *alla anställda med barn* (oavsett facklig tillhörighet och oavsett om man är gift/samboende eller ensamstående) har 19 procent varken tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa under föregående år. Detta innebär alltså nästan var femte anställd med barn. Bland ensamstående med barn är siffran väsentligt mycket högre. Man kan uppskatta att det finns omkring 400 000 barn i åldrarna under arton år i de löntagarhushåll som varken har tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa under de senaste tolv månaderna. Det här är viktiga aspekter på barns och ungdomars uppväxtvillkor.

Problemen att få ekonomin att gå ihop, och räcka till även semester, gäller dock inte alls endast barnhushåll utan i hög grad också *ensamstående utan barn*. Det finns här många som har det besvärligt ekonomiskt. Bland dessa finns till exempel lågavlönade kvinnor med ofrivilligt korta arbetstider och ungdomar med en otrygg arbetsmarknadssituation och hög andel tidsbegränsat anställda.

Inkomstutveckling, trygghet i anställningen och förväntningar om framtiden har betydelse

Under 1980-talet förändrades andelen LO-medlemmar som varken har tillgång till fritidshus eller har gjort semesterresa under de senaste tolv månaderna *förhållandevis lite* - mellan 1980 och 1990 minskade andelen från 25 till 22 procent som framgår av diagrammet nedan.

Har varken tillgång till fritidshus eller gjort någon semesterresa under föregående år
Procent av LO-medlemmar

Första delen av 1990-talet kom däremot att innebära en *väsentligt annorlunda utveckling*. Mellan 1990 och 1997 ökade andelen LO-medlemmar som varken har tillgång till fritidshus eller gjort någon semesterresa från 22 till 31 procent – alltså med så mycket som 9 procentenheter. Detta var en period med mycket kraftiga försämringar på arbetsmarknaden och minskade inkomster för hushållen. Mellan 1990 och 1997 ökade antalet öppet arbetslösa från 75 000 till drygt 340 000 och antalet jobb minskade med drygt 550 000. Inkomststandarden sjönk för nästan alla typer av hushåll och allra mest för ensamstående med barn.

Efter 1997 förbättrades situationen på arbetsmarknaden. Mellan 1997 och 2002 ökade kvinnors och mäns sysselsättningsgrad avsevärt och arbetslösheten mer än halverades. Under den här perioden ökade också hushållens disponibla inkomster kraftigt framgår det av den tidigare nämnda LO-rapporten "Inkomster och förmögenheter". Dessa stora förändringar *återspeglas i statistiken över semestervanorna*. Som anges i diagrammet minskade mellan 1997 och 2002 andelen LO-medlemmar som varken har tillgång till fritidshus eller gjort någon semesterresa under föregående år från 31 till 24 procent – således med 7 procentenheter.

Mellan 2002 och 2003 har det dock *inte* varit någon minskning av andelen som varken har tillgång till fritidshus eller har gjort någon semesterresa utan tvärtom pekar resultaten snarast på en liten ökning. Av betydelse kan ha varit att det skedde en viss försämring av situationen på arbetsmarknaden år 2003. Hushållens inkomster utvecklades inte heller lika gynnsamt som under åren dessförinnan.

Under år 2004 beräknas hushållens genomsnittliga disponibla inkomster utvecklas bättre än under år 2003, men å andra sidan har arbetsmarknaden hittills i år försvagats något. Av betydelse för hushållens beslut om större utgifter för semester är också hur man bedömer framtiden vad gäller den egna ekonomin och samhällsekonomi i stort. En viss ökad osäkerhet om den ekonomiska utvecklingen kan ses i de undersökningar

av hushållens inköpsplaner som görs av Konjunkturinstitutet. Men det finns flera tecken på att konjunkturen håller på att vända uppåt. En positiv faktor i sammanhanget är de låga räntorna som bidrar till att stimulera konsumtionen.

Det finns skäl att framhålla att för många av dem som har jobb och uppstår lön innebär *själva anställningsformen* en mycket stor otrygghet. Ungefär en halv miljon anställda har någon form av tidsbegränsad anställning. Av dessa har ett stort antal så kallade behovsanställningar som är den allra mest osäkra anställningsformen - arbetsgivaren ringer och erbjuder arbete när behov uppstår, kanske först samma morgon under den dag då man vill att den anställde ska arbeta. Drygt 150 000 av samtliga tidsbegränsat anställda har barn. Det säger sig självt att *hela familjen*, också barnen, får känna av den sociala och ekonomiska osäkerhet som en tidsbegränsad anställning innebär. Familjen vet inte vilka inkomster som man kommer att ha framöver och vad man kan ha råd med, man vet inte om man kan planera för en gemensam semester och annat viktigt i tillvaron.

Nästan 4 av 10 anställda saknar möjlighet att påverka semesterns förläggning

En viktig aspekt på semester är också *möjligheterna att påverka förläggningen av semestern*. Enligt LOs stora undersökning "Röster om facket och jobbet" (rapport nr 3 som handlar om friheter och förmåner i arbetet) uppger ungefär sex av tio anställda - 62 procent - att de har möjlighet att själv bestämma när de vill förlägga sin semester (huvudsemestern). Det innebär omvänt att nästan fyra av tio *saknar* den möjligheten. Men det *finns skillnader mellan olika grupper av anställda*. Till exempel visar resultaten att andelen som *inte* själv kan bestämma när man vill förlägga sin semester är drygt 40 procent bland dem med en månadslön på högst 16 000 kronor jämfört med ungefär 15 procent bland dem med en månadslön på minst 30 000 kronor. Kvinnorna inom LO, TCO och SACO har mindre möjligheter än männen att påverka sin semesterförläggning.

Jämförelse de undersökningar som tidigare har genomförts visar, glädjande nog, att möjligheterna att påverka semestern har blivit *större*. Sedan 1988 har andelen av de anställda som själv kan bestämma sin semesterförläggning ökat med drygt 15 procentenheter (från 46 till 62 procent). Det har här skett en förbättring bland både arbetare och tjänstemän.